

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ (2-баскычтагы өзгөчө көңүл бөлүү тизмесинде)

Кыргыз Республикасынын (Кыргызстандын) Өкмөтү адам сатууну жок кылуунун минималдык стандарттарына толугу менен дал келбейт, бирок ага жетүүгө олуттуу аракеттерин көрүп келет. Бул аракеттерге Адамдарды сатуунун курмандыктарын кайра жиберүүнүн улуттук механизм (КУМ) кабыл алуусу кирет. Ал башка чаралар мене кошо, ошондой эле жабыркагандарга социалдык кызмат көрсөтүү жана аларды аныктоо боюнча расмий жоболорду орнотту. Өкмөт ошондой эле, иликтөөлөрдүн санын көбөйтүп жана КУМду ишке киргизүүнү ыкчамдатуу менен укук коргоо органдарында тергөөнүн сапатын жогорулатуу максатында мекемелер аралык фокус-группаны түзгөн. Бирок буга карабастан, мурунку отчеттук мөөнөткө салыштырганда өкмөт аракеттердин жалпы көбөйтүлүшүн көрсөткөн эмес. Өкмөт адам сатуучуларды сотко тартып жазалаган эмес, а болгону КУМ боюнча чектелген даярдык иштерин жүргүзгөн. Расмий кызматкерлердин кийлигишүүсү жана коррупциясы жөнүндө, алардын айыптоолорду алып салуусу, кылмышка шектүү адамдарга маалымат берип билдирип коюуусу жана жабыркагандарга басым көрсөтүүгө, же адам сатууга шектелгендерге каршы айыптарынан баш тартуусу үчүн акча берүүгө мүмкүнчүлүк бергени тууралуу билдирүүлөр тараган. Өкмөт ишке киргизсе минималдык стандарттарды карманууга олуттуу аракет боло турган жазма планды иштеп чыгууга жетиштүү каражаттарды бөлүп бергендиктен, Кыргыз Республикасын 3-чү баскычка чейин төмөндөтүү Адам сатуунун курмандыктарын коргоо мыйзамына ылайык канааттандырылган эмес. Демек, Кыргыз Республикасы 2-чи баскычтагы көңүл бөлүү тизмесинде катары менен үчүнчү жыл боюу калтырылды.

ПРИОРИТЕТТҮҮ РЕКОМЕНДАЦИЯЛАР

Активдүү иликтөө жана шектелген адам сатуу кылмыштарын, анын ичинде адам сатууга тийешеси бар, же адам сатуудан жабыркагандарды эксплуатациялаган деп шектелген өкмөт расмийлерин сот аркылуу жоопко тартуу зарыл. Кылмыш жазасын алгандарды тийешелүү мөөнөттөргө эркинен ажыратып адам сатууга күнөөлүүлөрдү жазалап жоопко тартуу керек. * Адам сатуунун курмандыктарын активдүү аныктоодогу аракеттерди күчөтүү керек, анын ичинде өзгөчө аярлуу топтор деп эсептелген коммерциялык секс тармагынын кызматкерлери, мигрант-жумушчулар жана Түндүк Кореялык жумушчулар арасында, жана ошондой эле, аларга биринчи жардам көрсөткөн

бардык тараптарга адам сатуунун курмандыктарын аныктап жабырлангандарды коргоо кызматтарына аныктоого уруксат берүү зарыл. * КУМду ишке киргизип, аны колдонууну мамлекеттик кызматкерлерге үйрөтүү керек. * Жабырлануучуларды аныктоо жана коргоо аракеттерин адам сатуучунун сот куугунтуктоосу менен байланыштырбоо талабын аткаруу зарыл. * Тергөө жана соттук териштирүү иштерин балдар адам сатуу курмандыктары болгон учурда балдардын кызыкчылыктарын эске алуу менен жүргүзүү керек. * Укук коргоо органдарынын кызматкерлерине адам сатуу маселелери боюнча окутууну көбөйтүү зарыл, аны ошондой эле милиция, прокуратура жана сот кызматкерлерин даярдоодогу эл аралык уюмдардын аракеттерине колдоо көрсөтүү аркылуу жасаш керек. * Аныкталган адам сатуу курмандыктарын, аларды сатуучулар мажбурлап кылдырган мыйзамсыз аракеттер үчүн жоопко тартуудан бошотууну камсыздоо керек. * Жабырлануучуларга жардам көрсөткөн жарандык коом уюмдарына финансылык колдоо же түз көмөктөшүүнү улантуу зарыл. * Укук коргоо органдарынын маалымат чогултуусунун сапатын жогорулатуу керек.

ЖООПКО ТАРТУУ

Бийлик укук коргоо органдарынын айрым тармактардагы аракеттерин күчөткөн, бирок сотко тартып адам сатуучуларды жазалаган эмес. Жаңы кодексин 171-чи жана 173-чү беренелери аялдарды жана секс-кызматкерлерин сатуу үчүн эки жарым жылдан беш жылга чейин эркинен ажыратуу кылмыш жоопкерчилигин карайт, бул жетиштүү деңгээлдеги, аялдарга каршы кылмыштарга, анын ичинде адамды уурдоо үчүн каралган чара менен салыштырганда катуу жаза. Прокурорлор ошондой эле адам сатуучуларга 260-чы беренени колдонуп, алдап же күч колдоном деп коркутуу менен сойкулукка мажбурлоогону үчүн айыптоого укуктуу. Айып пул эгер жабырлануучу бой жеткен болсо үчтөн беш жылга чейин эркинен ажыратууну, же эгер жашы 14төн 17 жашка чейин болсо бештен он жылга чейин, же жабыркагандын жашы 14 жаштан аз болсо 10дон 15 жылга чейин эркинен ажыратууну карайт. Тергөөчүлөр көп учурда адамдарды сатууга байланыштуу кылмыштардын санын төмөндөтүп, жеңил жазага алып келүүчү жана иликтөөнү оңой кылуу максатында жеңил айыптарды тагышат.

2019-календарлык жылы өкмөт 171-чи жана 173-чү беренелерге ылайык, 2018-жылдагы эки жана 2017-жылдагы төрт учурга салыштырмалуу, адам сатуунун сегиз (бир сойкулукка тартуу жана жети адам сатуу) учурун

иликтөөнү баштаган. Бийлик 171-берене боюнча дагы 25 кошумча иликтөөнүн, алардын баардыгы бала асыроого эксплуатациянын далили жок окуяларга байланышкан, башталгандыгын билдирген. Эки жылдан бери өкмөт сексуалдык сатуу жана мажбурлап иштетүүгө байланыштуу иштерди соттук териштирүүгө албай келет. Бийлик органдары 11 шектүүнү 171-берене боюнча жоопко тарткан; бирок бардык 11 адам бала асыроо алдамчылыгына аралашкандар болгон, 2018-жылдагы адам сатууга байланышкан сегиз кылмыш (бардык сегиз иш бала асыроодогу алдамчылыкка байланышкан, адам сатуудагы кылмышка эмес) менен салыштыргандагыдай эмес. Бийлик билдиргендей, кыргыз соттору 11 адамды 171-берене боюнча жоопко тарткан; бирок алардын бардык 11 бала асыроодогу көз боёмочулукка катышкан, адам сатуу кылмыштарына эмес. Сотко тартылгандардын көпчүлүгү толугу менен шарттуу жазага тартылган. 2018-жылы бийлик органдары беш адам сатуучулардын, жана 2017-жылы баңги зат сатуучулардын жоопко тартылгандыгын билдирген. Мындан тышкары бийлик 14 иликтөө иштерин баштап, жети кылмыш ишин козгоп, жана адам сатууга байланышкан анын ичинде балдарды мажбурлап колдонуу, сойку сатуу жана сойкуканаларды иштетүүгө байланышкан сегиз кылмыштын бетин ачкан.

Жапа чеккендердин жактоочулары, айрыкча жапа чеккендер айрым арызы менен кайрылбаса, жалпысынан активдүү тергөөнүн жоктугун кабарлап жатышты. Бирок жаңы КУМ жарандык коомго жана эл аралык уюмдарга жапа чеккендердин атынан кылмыш арызы менен кайрылууга мүмкүндүк жаратып бул кенемтени жоюуга багытталган. Жарандык коом өкүлдөрү укук коргоочу, прокуратура жана сот органдары үчүн, өзгөчө жапа чеккен кишини кантип аныктоо керектиги, алар менен күбө катарында кантип иштөө керектиги жана жабырлануучунун көрсөтмөсүнөн тышкары, кантип далил чогултуу керектиги тууралуу системалык тренингдерге зарылдык бар экендигин кабарлап турушту. Өкмөт эл аралык каржылык колдоо жана өнөктөштөр менен биргеликте ИИМдин 1119 кызматкерин окуткан, жапа чеккендерди аныктоо боюнча жети окутуу сессиясын жана адам сатууга бөгөт коюу жана ага байланыштуу кылмыштар боюнча 14 тренингдик сессия өткөрүштү. Салыштырсак 2018 жылы окутуудан өткөн ИИМ кызматкеринин саны 1,112 эле. Өкмөт 2019 жылы 40 прокурор үчүн тренинг уюштурду. Чет өлкөдөгү аялуу кыргыз мигранттардын саны өсүп жатканына карабастан, өкмөт эч кандай эл аралык иликтөөдөн кабарлаган жок; ИИМ кызматчылары

эки өлкө ортосунда укук коргоо жаатында эффективдүү байланыштардын жоктугунан улам, эл аралык иликтөө жүргүзүүдө кыйынчылыктар бар экенин көрсөтүштү. Адам сатуу иштеринде коррупция жана кызматчылардын катыштыгы жыл ичи укук коргоо амалдарына бут тосуучу олуттуу көйгөй катары калууда. БӨУлар жана эл аралык уюмдар укук коргоо кызматчылардын жана соттордун ишти кыскартуу максатында пара алгандыгын жана кээ бир учурда рейдден алдында шектүүлөргө сөз жеткизгендерин кабарлап турду; укук таануучулар жазык процесстик кодексине киргизилген өзгөртүүлөр мындай паракорлуктун ишке ашуу туурасында ыктымалдуулугун азайта тургандыгын кабарлашты; Ошону менен, мындай азайтууну тастыктаган далил болбоду. Адам сатуучулар жабырлануучуларга акча төлөп иштердин кыскартылышына жетишкендери маалымдалууда.

КОРГООГО АЛУУ

Өкмөт адам сатуучулуктан жапа чеккендерди аныктоо аракетин жүргүзүп турду жана аларды коргоого алуу аракеттерин күчөттү. Өкмөт мажбурлоочу эмгектен жапа чеккен эки киши эл аралык уюмдарга жана БӨУларга жолдомо жасады, салыштырса 2018-жылы мындай жолдомолордун саны нөл. Эл аралык уюмдар жана БӨУлар 2019-жылы 72 жапа чеккен кишиге жардам бергенин кабарлашкан, алардын 60ы мажбурлоочу эмгекке дуушар болгон жана 12си сексуалдык соодага; жапа чеккендердин бири Өзбек жараны; бири жаш бала; 40ы эркек; жана 32си аял. 2019-жылдын сентябр айында Өкмөт расмий түрдө КУМду мыйзам катарында кабыл алды. КУМ, жапа чегүүчүлөрдү аныктоо, жардамга алууга жолдомо берүү, социалдык кызматтарды камсыздоо, жапа чеккендердин жеке маалыматын коргоо боюнча расмий жоболорду бекитип, жардам алуу үчүн жабырлануучулардын жазык иштерине катышуусун талап кылбайт. Жарандык коом, КУМду, чет өлкөлүк жабырлануучуларга жардам көрсөтүү туурасында ошондой эле БӨУ бирөөнү адам саатуучулукка чалдыкканына байланыштуу жүйөлүү индикаторлор бар деп ишенгенин, өкмөт андай деп аныктабаган учурда БӨУнун буга кантип жооп кайтаруу керектиги туурасында айрым чаралар каралгандыгын кабарлады. Өкмөт бул доклад камтыган мөөнөттүн ичинде укук коргоо кызматчыларын жаңы КУМ боюнча окутту. Ал ошондой эле КУМ протоколуна ылайык эл аралык уюмдар тарабынан аныкталып жергиликтүү бийлик органдарына жардам алуу үчүн жолдомо алган, саны маалым болбогон жапа чеккендер жөнүндө билдирүү таратты. Милиция кээ

бир учурда потенциалдуу жабырлануучуларды БӨУларга жөнөткөн күндө да, бул доклад камтыган мөөнөттө системалык түрдө ишке ашкан жок. Ош жана Бишкектеги жергиликтүү бийлик органдары БӨУлар иштеткен жана чет өлкөлүк жарандарды камтып, адам сатуучулукка дуушар болгондорго кызмат көрсөтүп келген эки баш калкалаар жайга азык түрүндө көмөк көрсөтүүнү улантышты. 2019-жылы баш калкалаар жайлар тогуз кыргыз жабырлануучуга жардам көрсөтүштү. Өкмөт адам сатуучулук курмандары үчүн түзүлгөн баш калкалаар жайлардын ишмердүүлүгүн, каржылоосун жана мониторингин жөнгө сала турган жоболорун орнотту. Консулдук кызматчылар чет өлкөдөгү он тогуз жабырлануучуга аларды мекенге кайтаруу максатында акысыз түрдө миграция жана паспорт көзөмөлүнөн өтүүчү документин камсыздап, учак билетинин сатып алынышын камтыган каржылык көмөк көрсөтүштү, 2018-жылы, андайлардын саны сегиз. Өкмөт 2019-жылы бир чет өлкөлүк жабырлануучуну аныктап, ага укуктук консультацияларды камсыз кылып аны мекенине кайтарылуусуна көмөк көрсөткөн, 2018-жылы, андайлардын саны 29.

КУМ балдарга мамиле жана толук кандуу жардам көрсөтүү туурасында жоболорду камтыган. Эксперттер жапа чеккендер адам сатуучулар тарабынан доо арыздарын кайра алуу же бейрасмий түрдө чечүүгө аргасыз кылынып басымга дуушар болгонун кабарлашты; ИИМдин күбөнү коргоо бөлүмү адам сатуучулук курмандарына жардам көрсөткөнүн билдиргени менен ага кошумча маалымат бербеди. Мыйзам күбөлөргө тийиштүү мамиле жасоону камтыганы менен, бийлик органдары аны сейрек учурда аткарышты. 2019-жылы январь айында ишке кирген жаңы кылмыш жаза кодексинин 31-беренеси иликтөөчү сотторго жабырлануучунун көрсөтмөсүн сот отурумунан тышкары, же видео чалуу менен электрондук түрдө алууга уруксат бергени менен, доклад камтыган мөөнөттө, жабырлангандар бул коргоо жолунан пайда көргөнү тууралуу эч бир далил жок. Өкмөт камсыз кылып берген жактоочулардын адам сатуучулук иштер тууралуу билимдери жок экени айтылууда. Талдоочулар жашы жетпеген жабырлануучулар боюнча укуктук өкүлчүлүк жок экендигин баса белгилешти. Мыйзам адам сатуучулардын мал-мүлктү камакка алып, жабырлануучуларга компенсация төлөө каралганы менен, бийлик органдары мындай ордун толуктоо учуру ишке ашканы тууралуу эч бир билдирүү жасай элек. Жабырлануучулардын, адам сатуучулар тарабынан мажбурланып мыйзамсыз иш кылуу фактылары

боюнча кызмат адамдарынын айып пул салуулары, кармагандары, же жазага тартуулары тууралуу эч бир билдирүү болбоду.

АЛДЫН АЛУУ

Өкмөт адам сатууну алдын алуу боюнча аракеттерин күчөттү. Мамлекеттик миграция кызматы (ММК) адам сатуу менен күрөшүү жана аны алдын алуу боюнча улуттук координациялык орган катары иштеп, мамлекеттик мекемелеринин, БӨУнун жана эл аралык уюмдарынын өкүлдөрүн камтыган адам сатууга каршы күрөшүү боюнча мекемелер аралык жумушчу тобун жетектеп келди. 2019-жылы жумушчу топ улуттук иш-аракет планынын аткарылышын талкуулоо жана 2021-2024-жылдарга карата жаңы иш-аракет планын түзүү максатында эки жолу жыйынга чогулду. 2019-жылдын декабрь айында ММК КУМду ишке киргизүүнү ыкчамдатуу жана укук коргоо органдарынын адам сатуу боюнча тергөөлөрүнүн сапатын жогорулатуу максатында Улуттук симуляция тренингин 2020-жылда өткөрүү үчүн бардык тиешелүү мекемелерди, анын ичинде мамлекеттик, бейөкмөт жана эл аралык өкүлдөрүн камтыган кошумча мекемелер аралык фокус группасын түздү. Кыргыз парламентинин адам сатууга каршы күрөшүү боюнча жумушчу тобу кеңештин көзөмөлдөөчү органы катары иштеп, 2019-жылы бүткүл өлкө боюнча бир нече жолу жолугушуу өткөрдү. Регионалдык өкмөт өкүлдөрүнөн, БӨУдан жана жергиликтүү жарандык топтордон турган жергиликтүү деңгээлдеги адам сатууга каршы күрөшүү боюнча координациялык кеңештер жолугушууларды өткөрүүнү улантып, аларга КУМду ишке киргизүү тапшырылды. Өкмөт эл аралык уюмдар менен кызматташууну жүргүзүп, миңдеген адамдарды тарткан маалыматтык кампанияларды, анын ичинде өлкөнүн бардык жети областында жүргөн “Адам сатууга каршы 100 күн” кампаниясын өткөрүүнү улантты. ММК 40 райондук мамлекеттик администрацияларынын кызматчыларына өздөрүнүн жамааттарында маалымат таратууну жогорулатуу боюнча окутуу өткөрдү. Өкмөттө адам сатуу боюнча маалыматтарды чогултуу боюнча бирдиктүү система жок болгондуктан бул жагдай эффективдүү баа берүүгө бөгөт болду.

Өкмөт эл аралык уюмдун колдоосу менен Бишкек жана Ош шаарларында ишке орношуу борборлорунун иштеп турушун камсыз кылып келди. Алар белгисиз сандагы адамга жумушка орношуу боюнча кызмат көрсөтүү, жумушчу орундар, лицензияланган чет өлкөлүк кадрлык агентстволору жөнүндө маалымат берип, жер которууну жана жумушка орношууну коопсуз

кылуу максатында жумуш издегендерге жер которуп кетээрдин алдында (адам сатууну алдын алуу боюнча маалыматты камтыган) консультация берди. Өкмөт жеке кадрлык агентстволору жөнүндө элге ачык эки маалымат кампасын сактап келди; биринде “мамлекет тарабынан лицензияланган” агентстволор, экинчисинде өкмөткө даттануулар түшкөн агентстволордун тизмеси камтылган. Андан тышкары өкмөт мигранттарды коргоону күчөтүү максатында жарандардын чет өлкөдө ишке орношуусун жөнгө салган мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизгени жөнүндө маалымдады; отчеттук мөөнөттүн аягында бул өзгөртүүлөр боюнча чечим чыга элек болчу. Аны менен бирге өкмөт чет өлкөдө иштөө боюнча жардам жана укуктук консультация берген, БӨУ тарабынан иштетилген түз байланыш кызматын кеңсе бөлмө жана акысыз улуттук телефон линиясы менен камсыз кылууну улантып келди. Эл аралык уюмдун айтымында түз байланышка келип түшкөн чалуулар адам сатуудан жабыркаган эки адамды аныктаганга алып келди; бирок, укук коргоо органдарынын кызматкерлери түз байланыштан келип түшкөн эч бир ишти иликтебегени жөнүндө маалымдады. Өкмөт кыргыз мигранттарына жумушчу мигранттардын укуктары боюнча маалыматтарды жана байланыш телефон нумурларын, анын ичинде адам сатууга каршы түз байланыш кызматтардын жана жергиликтүү кыргыз элчиликтердин телефон нумурларын камтыган уюлдук телефон колдонмолоруна колдоосун улантты. Өкмөт дипломатиялык кызматкерлерине адам сатууга каршы көрсөтмө бергендиги же коммерциялык секске болгон талапты кыскартууга аракет жасагандыгы жөнүндө кабарлаган жок.

АДАМ САТУУ БОЮНЧА КЫСКАЧА МААЛЫМАТ

Акыркы беш жыл ичинде билдирилгендей, адам сатуучулар Кыргыз Республикасында жергиликтүү жана чет өлкөлүк жабырлануучуларды жана чет өлкөдөгү адам сатуучулар Кыргыз Республикасынан келген жабырлануучуларды эксплуатациялайт. Маалыматка ылайык, чет өлкөдө иштеген бойго жеткен эркек эмгек мигранттардын адам сатууга дуушар болуу коркунучу эң жогору. Кыргыздын эркектери, аялдары жана балдары Орусияда жана Казакстанда, андан азыраак Түркияда жана Европанын башка өлкөлөрүндө, ошондой эле Кыргыз Республикасынын аймагында, атап айтканда айыл чарбасында, курулушта, кийим тигүү тармагында, үй кызмат жумуштар тармагында жана бала багууда мажбурлап иштетилип эксплуатацияланат. Орусиянын кайра-кирүүгө тыюу салуусу Кыргыз

Республикасындагы эмгек миграциянын мүнөзүн өзгөрттү; миңдеген кыргызстандык мигранттар тизмеге киргизилип Орусияга иштөө үчүн мыйзамдуу түрдө кайтып бара албай жатышат. Орусиянын кара тизмесине киргизилген кыргыз үй-бүлөлөрү балдарын Орусияга жумушка жөнөтүп жаткан учурлары көбөйүүдө. Ал балдар ал жакта адам сатуу коркунучуна дуушар болууда.

Сексуалдык соода тармагындагы адам сатуучулар кыргыз аялдарды жана кыздарды чет өлкөдө, маалыматка ылайык, Индия, Казакстан, Орусия, Түштүк Корея, Түркия, Бириккен Араб Эмираттарында (БАЭ) жана Кыргызстандын өзүндө да эксплуатациялайт. Милициянын мыйзамсыз иш-аракеттери жана коррупция, анын ичинде милиция кызматкерлери сексуалдык соода тармагында адам сатуудан жабыркагандарды, анын ичинде балдарды коркутуп, опузалап жаткандыгы жөнүндө тынчсыздануу сакталып, милиция шектелген адам сатуучулардан кылмыш иштерин жабуу үчүн пара алып жаткандыгы жөнүндө билдирүүлөр уланууда. Кайырчылык менен алектенип жүргөн көчөдөгү балдар жана (көбүнчө алыскы туугандарынын үйүндө) үй жумуштары менен алектенген балдар адам сатуучуларга дуушар болууда. Өзбекстандан жана Тажикстандан келген аялдар жана жашы жете элек өспүрүм кыздар сексуалдык соода тармагында эксплуатацияланып калышы мүмкүн; Кыргыз Республикасынын түштүк аймактары сексуалдык жана эмгек соода тармагындагы адам сатуучулар тарабынан эксплуатацияланган өзбек жана тажик жарандарынын бара турган жерине айланып баратат. Өзбекстан, Тажикстан жана Түркмөнстандан келген айрым эркектер жана аялдар Орусияга жана Казакстанга, БАЭге жана Түркияга көчүп баратканда Кыргызстан аркылуу өтүшөт. Алар аталган өлкөлөрдө сексуалдык жана эмгек соода тармагында эксплуатацияланып калышы мүмкүн. Кыргыз Республикасында иштеген түндүк корейлыктар Түндүк Корея өкмөтү тарабынан иштөөгө мажбурланган болушу мүмкүн. Эл аралык уюмдар жана БӨУлар Сириядагы экстремисттик согушкерлерге кошулган айрым кыргызстандыктар ал жерде эркине каршы турууга мажбурланганы жөнүндө жана жалдоочулар башкаларды, анын ичинде жашы жете электерди, экстремисттик топтор аларды Сирияда согушууга, иштөөгө же сексуалдык кулчулукка мажбурлоого чейин Түркияда жумуш беребиз деп убада берип, алдашы мүмкүн деп билдиришти.